

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การเสนอผลการวิจัยเรื่องบทบาทของโต๊ะอิหม่ามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียน ตามการรับรู้ของผู้บริหารการศึกษา นอกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และโต๊ะอิหม่าม ครอบคลุมสาระสำคัญดังนี้คือ วัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล การวิจัย และข้อเสนอแนะตามลำดับ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นบทบาทของโต๊ะอิหม่าม ในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียน ตามการรับรู้ของผู้บริหารศึกษานอกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และโต๊ะอิหม่าม

2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารศึกษานอกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และโต๊ะอิหม่าม ที่มีต่อบทบาทของโต๊ะอิหม่ามในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ผู้บริหารศึกษานอกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และโต๊ะอิหม่าม ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 4 จังหวัด คือ จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส จังหวัดปัตตานี และจังหวัดสตูล

กลุ่มตัวอย่าง เนื่องจากผู้บริหารศึกษานอกโรงเรียนมีจำนวนน้อย จึงทำการวิจัยกับผู้บริหารศึกษานอกโรงเรียนหมดทุกคน ซึ่งผู้วิจัยสามารถคิดตามเก็บรวบรวมแบบสอบถามคืนได้จากผู้บริหารศึกษานอกโรงเรียนทั้งหมด คือ จำนวน 35 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 สำหรับผู้นำท้องถิ่น ซึ่งแยกเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนันและโต๊ะครู ผู้วิจัยได้ทำการ

วิจัยกับกำนันและโต๊ะครูหมคทุกคน คือ กำนัน 257 คน เก็บรวบรวมแบบสอบถามคืนได้ 167 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 64.89 โต๊ะครู จำนวน 196 คน เก็บรวบรวมแบบสอบถามคืนได้ 121 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 61.73 ส่วนผู้ใหญ่บ้าน ผู้วิจัยได้ใช้สูตรการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างพอดี ตามสูตรของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) โดยเปิดสูตรได้ตารางที่ $1,500 = 316$ (ประกอบ กรรณสูตร $2529 : 336$) แต่ผู้วิจัยได้ใช้กลุ่มตัวอย่างผู้ใหญ่บ้านจริง จำนวน 330 คน เมื่อเก็บรวบรวมแบบสอบถามแล้วได้คืน จำนวน 204 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 61.82 รวมกลุ่มตัวอย่างผู้นำท้องถิ่นทั้งหมดที่เก็บรวบรวมแบบสอบถามได้ 492 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 62.84 และโต๊ะอิหม่าม ผู้วิจัยได้ใช้สูตรการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างพอดีตามสูตรของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) โดยเปิดได้ตารางที่ $1,500 = 316$ (ประกอบ กรรณสูตร $2529 : 336$) แต่ผู้วิจัยได้ใช้กลุ่มตัวอย่างโต๊ะอิหม่ามจริง จำนวน 350 คน เมื่อเก็บรวบรวมแบบสอบถามแล้วได้คืนจำนวน 270 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 77.14

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัว ของผู้ตอบแบบสอบถามในเรื่อง เพศ สถานภาพการสมรส อายุ ศาสนาที่นับถือ วุฒิการศึกษาสูงสุด และสถานภาพหรือตำแหน่งที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของโต๊ะอิหม่าม ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษาในระบบโรงเรียนทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความรู้พื้นฐานทั่วไป ด้านทักษะอาชีพ และด้านข่าวสารข้อมูล โดยในแต่ละด้านจะมีคำถามแบบปลายเปิดไว้ให้แสดงความคิดเห็นและเสนอแนะด้วย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมด้วยผู้ช่วย โดยขอหนังสือแนะนำตัวขอความร่วมมือในการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และบางส่วนใช้วิธีเก็บข้อมูลทางไปรษณีย์ โดยเริ่มดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่วันที่ 23 เมษายน 2530 ถึงวันที่ 31 กรกฎาคม 2530 รวมเวลา 3 เดือนเศษ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ SPSS-X ของสถาบันคอมพิวเตอร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อคำนวณหาค่าต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1. ค่าร้อยละ (Percent) สำหรับข้อมูลที่เป็นข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม
2. ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สำหรับข้อมูลที่เป็นความคิดเห็น ของผู้บริหารการศึกษาออกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และโต๊ะอิหม่าม เกี่ยวกับบทบาทของโต๊ะอิหม่าม ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียน ทุกข้อทุกกระทงและทุกด้าน ที่กำหนดในแบบสอบถาม
3. ใช้วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way Analysis of Variance) เพื่อทดสอบสมมุติฐาน และทดสอบความแตกต่างทางความคิดเห็นของผู้บริหารการศึกษาออกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และโต๊ะอิหม่าม
4. ใช้การทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยรายคู่ ด้วยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe' Test for all Possible Comparison) ในกรณีที่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สรุปผลการวิจัย

1. สถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

1.1 ผู้บริหารการศึกษาออกโรงเรียนที่ตอบแบบสอบถามมีจำนวนทั้งสิ้น 35 คน เป็นผู้ชายร้อยละ 88.57 มีสถานภาพการสมรสมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 88.6 ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41 - 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 48.6 นับถือศาสนาพุทธมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 80 มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 88.6 และผู้ที่ตอบเป็นหัวหน้าฝ่ายต่าง ๆ ในศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 71.43

1.2 ผู้นำท้องถิ่น ที่ตอบแบบสอบถามมีจำนวนทั้งสิ้น 492 คน เป็นผู้ชายมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 99.59 มีสถานภาพการสมรสร้อยละ 96.1 มีอายุระหว่าง 41-50 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.6 นับถือศาสนาอิสลามมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 77.6 มีวุฒิการศึกษาส่วนใหญ่ต่ำกว่าอนุปริญญาหรือเทียบเท่า คิดเป็นร้อยละ 86.0 และผู้ตอบเป็นผู้ใหญ่บ้านมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 41.46

1.3 โตะอิหม่าม ที่ตอบแบบสอบถามมีจำนวนทั้งสิ้น 270 คน เป็นผู้ชายทั้งหมด มีสถานภาพการสมรส คิดเป็นร้อยละ 92.0 มีอายุระหว่าง 41-50 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 47.8 นับถือศาสนาอิสลามทั้งหมด และมีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าอนุปริญญาหรือเทียบเท่ามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 95.6

2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของโตะอิหม่ามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียน ตามการรับรู้ของผู้บริหารการศึกษาออกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และโตะอิหม่าม

2.1 การสนับสนุนของโตะอิหม่ามในการพัฒนาโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียน ด้านความรู้พื้นฐานทั่วไป

2.1.1 ผู้บริหารการศึกษาออกโรงเรียน เห็นว่าบทบาทของโตะอิหม่ามในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียน ด้านความรู้พื้นฐานทั่วไปตามข้อความในขอบเขตของตัวแปรที่ศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีคะแนนสูงสุดได้แก่ เป็นผู้นำเสนอแนะเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยคิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.68 ซึ่งอยู่ในระดับมาก นอกนั้นอยู่ในระดับปานกลาง มีข้อที่มีคะแนนมากใกล้เคียงกันคือ ร่วมมือในการให้การศึกษาแก่ประชาชนในชุมชน เพื่อให้อ่านออกเขียนได้ เป็นผู้กระตุ้นเร่งเร้าให้ประชาชนรู้จักคิดแก้ปัญหาความเดือดร้อนแก่ชุมชนของตน ให้ความร่วมมือในการจัดให้มีอาคารสถานที่ เพื่อการศึกษาอกระบบโรงเรียนในท้องถิ่น และให้การสนับสนุนในโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.28, 3.23 และ 3.20 ตามลำดับ ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนข้อที่มีคะแนนน้อยที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ย

2.31 อยู่ในระดับน้อย คือ ให้การสนับสนุนในการจัดให้มีการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ
ระดับ 5

2.1.2 ผู้นำท้องถิ่น เห็นว่าบทบาทของโต๊ะอิหม่ามในการสนับสนุน
การพัฒนาโครงการการศึกษาในระบบโรงเรียน ด้านความรู้พื้นฐานทั่วไป ตามข้อความใน
ขอบเขตของตัวแปรที่ศึกษา โดยภาพรวมจัดอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ
พบว่า ข้อที่มีคะแนนมากที่สุด ได้แก่ เป็นผู้นำ เสนอแนะ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในการ
อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.59 อยู่ในระดับมากนอกนั้นอยู่ในระดับปาน
กลางมีข้อที่มีคะแนนใกล้เคียงกันคือ ร่วมมือในการให้การศึกษาแก่ประชาชนในชุมชนเพื่อให้
อ่านออกเขียนได้ เป็นผู้เสนอแนะสนับสนุนให้มีการเรียนรู้ รู้จักพัฒนาวิทยาการและทรัพยากร
ของท้องถิ่นมาใช้ให้เป็นประโยชน์กับท้องถิ่น เป็นผู้กระตุ้น เร่งเร้าให้ประชาชนรู้จักคิดแก้
ปัญหาความเดือดร้อนแก่ชุมชนของตน ให้ความรู้และอบรมแก่ประชาชนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต
ประจำวันตามสภาพของท้องถิ่น เป็นผู้กระตุ้น เร่งเร้าให้ประชาชนรู้จักคิดค้นสิ่งที่จะต้องปรับปรุง
ในชุมชนของตน เป็นผู้สนับสนุนโดยการให้ใช้ศาสนสถานเพื่อเป็นที่ดำเนินการทางการศึกษา
นอกระบบโรงเรียน และเป็นผู้ชี้แนะเสนอแนะชักจูงให้ประชาชนเห็นประโยชน์ของการศึกษา
เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียน คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.41, 3.35, 3.34,
3.32, 3.27 และ 3.19 ตามลำดับ ซึ่งจัดอยู่ในระดับปานกลาง และข้อที่มีคะแนนน้อย
ที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ย 2.20 จัดอยู่ในระดับน้อยคือ ให้การสนับสนุนในการจัดให้มีการศึกษา
ผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ระดับ 5

2.1.3 โต๊ะอิหม่าม เห็นว่า บทบาทของโต๊ะอิหม่ามในการสนับสนุน
การพัฒนาโครงการการศึกษาในระบบโรงเรียน ด้านความรู้พื้นฐานทั่วไป โดยภาพรวมจัดอยู่
ในระดับปานกลางเช่นกัน แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีคะแนนมากที่สุดจะอยู่ใน
ระดับมาก มีเพียงข้อเดียวคือ เป็นผู้นำเสนอแนะเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในการอนุรักษ์ประ
เพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นคิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.71 นอกนั้นอยู่ในระดับปานกลาง มีข้อที่มีคะแนน
ใกล้เคียงกันคือ ร่วมมือในการให้การศึกษาแก่ประชาชนในชุมชนเพื่อให้อ่านออกเขียนได้
เป็นผู้กระตุ้น เร่งเร้าให้ประชาชนรู้จักคิดแก้ปัญหาความเดือดร้อนแก่ชุมชนของตน เป็นผู้
กระตุ้น เร่งเร้าให้ประชาชนรู้จักคิดค้นสิ่งที่จะต้องปรับปรุงในชุมชนของตน ให้ความรู้และอบรม

ประชาชนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวันตามสภาพของท้องถิ่น เป็นผู้ชี้แนะและชักจูงให้ประชาชนเห็นประโยชน์ของการศึกษา เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียน และเป็นผู้นำเสนอแนะสนับสนุนให้มีการเรียนรู้ รู้จักพัฒนาวิทยาการและทรัพยากรของท้องถิ่น มาใช้ให้เป็นประโยชน์กับท้องถิ่น คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.45, 3.47, 3.43, 3.39 และ 3.36 ตามลำดับ ซึ่งจัดอยู่ในระดับปานกลาง และมีข้อที่มีคะแนนน้อยที่สุดคือ ให้การสนับสนุนในการจัดให้มีการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ระดับ 5 คิดเป็นค่าเฉลี่ย 2.10 อยู่ในระดับน้อย

2.2 การสนับสนุนของโต๊ะอิหม่ามในการพัฒนาโครงการการศึกษาจากระบบโรงเรียน ด้านทักษะอาชีพ

2.2.1 ผู้บริหารการศึกษาจากระบบโรงเรียน เห็นว่า บทบาทของโต๊ะอิหม่ามในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษาจากระบบโรงเรียน ด้านทักษะอาชีพ ตามข้อความในขอบเขตของตัวแปรที่ศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีคะแนนมากที่สุด ได้แก่ เป็นผู้ชี้แนะให้มีการประกอบอาชีพตามความรู้ความสามารถ โดยสุจริตและยุติธรรม คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.48 อยู่ในระดับปานกลางนอกนั้นอยู่ในระดับปานกลาง มีข้อที่มีคะแนนใกล้เคียงกัน คือ เป็นผู้ชี้แนะบอกทิศทางแก่ประชาชนในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมของท้องถิ่น ส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มผู้สนใจในอาชีพต่าง ๆ ของประชาชนขึ้นในท้องถิ่น ให้ความร่วมมือในการจัดหาอาคารสถานที่เป็นที่ฝึกอบรมเกี่ยวกับด้านทักษะอาชีพของประชาชน ให้การสนับสนุนในการฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้นในโครงการการศึกษาจากระบบโรงเรียน ตามความสนใจหรือความต้องการของประชาชน และเป็นตัวแทนของประชาชนในการวางแผนพัฒนาด้านอาชีพของท้องถิ่นร่วมกับรัฐหรือองค์กรต่าง ๆ คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.08, 3.03 และ 3.00 ตามลำดับ จัดอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนข้อที่มีคะแนนน้อยที่สุดคือ สำรวจปัญหาและความต้องการของประชาชนเกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ คิดเป็นค่าเฉลี่ย 2.37 ซึ่งอยู่ในระดับน้อย

2.2.2 ผู้นำท้องถิ่น เห็นว่า บทบาทของโต๊ะอิหม่ามในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษาจากระบบโรงเรียน ด้านทักษะอาชีพ โดยภาพรวมจัดอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีคะแนนมากที่สุด ได้แก่ เป็นผู้ช่วยชี้แนะให้มีการประกอบอาชีพตามความรู้ความสามารถโดยสุจริตและยุติธรรม คิดเป็นค่าเฉลี่ย

3.60 จัดอยู่ในระดับมาก นอกนั้นอยู่ในระดับปานกลาง มีชื่อที่มีคะแนนใกล้เคียงกัน คือ เป็นผู้ชี้แนะบอกทิศทางแก่ประชาชนในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมของท้องถิ่น เป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ในการวางแผนพัฒนาด้านอาชีพของท้องถิ่น เป็นผู้สนับสนุนโดยการจัดให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันในเรื่องอาชีพของประชาชน ตามความต้องการของชุมชน ให้ความร่วมมือในการจัดหาอาคารสถานที่เป็นที่ฝึกอบรมเกี่ยวกับด้านทักษะอาชีพของประชาชน และสนับสนุนให้ใช้ศาสนสถานเพื่อเป็นที่ฝึกอบรมหรือจัดกลุ่มกิจกรรมด้านทักษะอาชีพ คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.15, 3.07, 3.05, 3.04 และ 3.02 ตามลำดับ ซึ่งจัดอยู่ในระดับปานกลาง และชื่อที่มีคะแนนน้อยที่สุดคือ เป็นผู้ริเริ่มโครงการพัฒนาด้านทักษะอาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น คิดเป็นค่าเฉลี่ย 2.74 อยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน

2.2.3 โ้ตะอิหม่าม เห็นว่า บทบาทของโ้ตะอิหม่ามในการสนับสนุนการพัฒนา โครงการการศึกษาในระบบโรงเรียนด้านทักษะอาชีพ ในขอบเขตของตัวแปรที่ศึกษา โดยภาพรวม จะอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ชื่อที่มีคะแนนมากที่สุดคือ เป็นผู้ช่วยชี้แนะให้มีการประกอบอาชีพตามความรู้ความสามารถโดยสุจริต และยุติธรรม คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.76 จัดอยู่ในระดับมากเพียงข้อเดียว นอกนั้นอยู่ในระดับปานกลาง มีชื่อที่มีคะแนนใกล้เคียงกันคือ เป็นผู้ชี้แนะบอกทิศทางแก่ประชาชนในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมของท้องถิ่น เป็นผู้สนับสนุนโดยการจัดให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันในเรื่องอาชีพของประชาชนตามความต้องการของชุมชน ให้การสนับสนุนในการฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้นในโครงการการศึกษาในระบบโรงเรียน ตามความสนใจหรือความต้องการของประชาชน และส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มผู้สนใจในอาชีพต่าง ๆ ของประชาชนขึ้นในท้องถิ่น คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.28, 3.20, 3.07 และ 3.06 ตามลำดับ จัดอยู่ในระดับปานกลาง และชื่อที่มีคะแนนน้อยที่สุด ก็จัดอยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน คือ เป็นผู้ริเริ่มโครงการพัฒนาด้านทักษะอาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น คิดเป็นค่าเฉลี่ย 2.68

2.3 การสนับสนุนของโ้ตะอิหม่ามในการพัฒนาโครงการการศึกษาในระบบโรงเรียน ด้านข่าวสารข้อมูล

2.3.1 ผู้บริหารการศึกษาของโรงเรียน เห็นว่า บทบาทของโ้ตะอิหม่ามในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษาในระบบโรงเรียน ด้านข่าวสารข้อมูล

ตามข้อความในขอบเขตของตัวแปรที่ศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีคะแนนมากที่สุดคือ เป็นผู้นำเพื่อชักจูงหรือช่วยแนะนำประชาชนให้ช่วยกันรักษาสถานที่ หรือสิ่งของที่เป็นของส่วนรวม คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.28 อยู่ในระดับปานกลาง มีข้อที่มีคะแนนใกล้เคียงกัน คือ เป็นตัวแทนของชาวไทยมุสลิมที่จะแถลงข้อเท็จจริง เพื่อความเข้าใจดีต่อกันระหว่างรัฐและประชาชน เป็นผู้สนับสนุนให้ประชาชนได้เรียนรู้และร่วมกันปฏิบัติ ตามกฎหมายของบ้านเมือง และช่วยเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลที่ถูกต้องจากรัฐไปสู่ประชาชน คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.20 และ 3.06 อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนข้อที่มีคะแนนน้อยที่สุดคือ จัดตั้งศูนย์รับบริจาคหนังสือหรืออุปกรณ์ทางการศึกษาเพื่อสนับสนุนการศึกษาแก่ประชาชนในท้องถิ่น คิดเป็นค่าเฉลี่ย 2.31 อยู่ในระดับน้อย

2.3.2 ผู้นำท้องถิ่น เห็นว่า บทบาทของโต๊ะอิหม่ามในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษาจนครบวงจรโรงเรียน ด้านข่าวสารข้อมูล โดยภาพรวมจะอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีคะแนนมากที่สุดคือ เป็นผู้นำเพื่อชักจูงหรือช่วยแนะนำประชาชนให้ช่วยกันรักษาสถานที่หรือสิ่งของที่เป็นของส่วนรวม และเป็นผู้สนับสนุนให้ประชาชนได้เรียนรู้ และร่วมกันปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.64 และ 3.35 ซึ่งอยู่ในระดับมาก นอกนั้นอยู่ในระดับปานกลาง มีข้อที่มีคะแนนใกล้เคียงกันคือ เป็นตัวแทนของชาวไทยมุสลิมที่จะแถลงข้อเท็จจริงเพื่อความเข้าใจดีต่อกันระหว่างรัฐและประชาชน เผยแพร่ความรู้และข่าวสารที่เป็นประโยชน์ และทันต่อเหตุการณ์แก่ประชาชน ร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ในท้องถิ่น เช่น วัด โรงเรียน เพื่อส่งเสริมความรู้ อาชีพและความเป็นอยู่ของประชาชน ช่วยเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลที่ถูกต้อง จากรัฐไปสู่ประชาชน และสนับสนุนให้มีการใช้สื่อสารมวลชนเพื่อเผยแพร่ความรู้ ด้านต่าง ๆ แก่ประชาชน คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.41, 3.20, 3.16, 3.15 และ 3.13 ตามลำดับ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนข้อที่มีคะแนนน้อยที่สุด คือจัดตั้งศูนย์รับบริจาคหนังสือหรืออุปกรณ์ทางการศึกษา เพื่อสนับสนุนการศึกษาแก่ประชาชนในท้องถิ่น คิดเป็นค่าเฉลี่ย 2.65 อยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน

2.3.3 โຕีะอิหม่าม เห็นว่า บทบาทของโຕีะอิหม่ามในการสนับสนุน การพัฒนาโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียนด้านข่าวสารข้อมูล ตามข้อความในขอบเขต ของตัวแปรที่ศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีคะแนนมากที่สุดคือ เป็นผู้ร้นำเพื่อชักจูง หรือช่วยแนะนำประชาชนให้ช่วยกันรักษาสถานที่ หรือสิ่งของที่เป็นของส่วนรวม เป็นผู้สนับสนุนให้ประชาชนได้เรียนรู้และร่วมกันปฏิบัติตาม กฎหมายของบ้านเมือง และเป็นตัวแทนของชาวไทยมุสลิมที่จะแถลงข้อเท็จจริง เพื่อทำความเข้าใจที่ต่อกันระหว่างรัฐและประชาชน คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.83, 3.78 และ 3.66 ตาม ลำดับ ซึ่งจัดอยู่ในระดับมาก นอกนั้นอยู่ในระดับปานกลาง มีข้อที่มีคะแนนใกล้เคียงกันคือเผย แพร่ความรู้และข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์และทันต่อเหตุการณ์แก่ประชาชน ช่วยเป็นสื่อกลาง ในการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลที่ถูกตัดง จากรัฐไปสู่ประชาชน สนับสนุนให้มีการใช้สื่อสาร มวลชนเพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านต่าง ๆ แก่ประชาชน สนับสนุนให้ผู้ที่ไม่รู้หนังสือได้มีโอกาส เรียนหนังสือ ตามโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ หรือการศึกษาอกระบบ โรงเรียนรูปแบบต่าง ๆ และร่วมมือกับทางราชการในการให้บริการด้านข่าวสารข้อมูลแก่ ประชาชน คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.29, 3.25, 3.18, 3.17 และ 3.10 ตามลำดับ อยู่ใน ระดับปานกลาง และข้อที่มีคะแนนน้อยที่สุดคือ จัดตั้งศูนย์รับบริจาคหนังสือหรืออุปกรณ์ทางการ ศึกษา เพื่อสนับสนุนการศึกษาแก่ประชาชนในท้องถิ่น คิดเป็นค่าเฉลี่ย 2.57 ซึ่งจัดอยู่ใน ระดับปานกลางเช่นกัน

3. การเปรียบเทียบความแตกต่างของความคิดเห็นของผู้บริหารการศึกษาออก โรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และโຕีะอิหม่าม เกี่ยวกับบทบาทของโຕีะอิหม่ามในจังหวัดชายแดน ภาคใต้ ในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียน

3.1 จากการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารการศึกษาออกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และโຕีะอิหม่าม พบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารการศึกษาออกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และโຕีะอิหม่าม เกี่ยวกับการสนับสนุนของโຕีะอิหม่ามในการพัฒนาโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียน ด้านความรู้พื้นฐานทั่วไป และด้านทักษะอาชีพ ไม่มีข้อใดที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

3.2 จากการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารการศึกษาออกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และโต๊ะอิหม่าม พบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารการศึกษาออกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และโต๊ะอิหม่าม เกี่ยวกับการสนับสนุนของโต๊ะอิหม่ามในการพัฒนาโครงการ การศึกษาอกระบบโรงเรียน ด้านข่าวสารข้อมูล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05 มี 3 ประเด็น คือ

3.2.1 ด้านข่าวสารข้อมูล ในประเด็น "เป็นผู้นำเพื่อชักจูงหรือ ช่วยแนะนำประชาชนให้ช่วยกันรักษาสถานที่หรือสิ่งของที่เป็นของส่วนรวม" พบว่าความคิดเห็นของผู้บริหารการศึกษาออกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และโต๊ะอิหม่าม แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยทีละคู่ด้วยวิธี ของ Scheffe ผลปรากฏว่า คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มผู้บริหารการศึกษาออกโรงเรียนและ ผู้นำท้องถิ่น แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มผู้บริหารการศึกษาออกโรงเรียน และโต๊ะอิหม่ามแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05 เช่นกัน

3.2.2 ด้านข่าวข้อมูล ในประเด็น "เป็นตัวแทนของชาวไทย มุสลิมที่จะแสดงข้อเท็จจริง เพื่อความเข้าใจต่อกันระหว่างรัฐและประชาชน" พบว่าความคิดเห็นของผู้บริหารการศึกษาออกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และโต๊ะอิหม่ามแตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อได้ทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยทีละคู่ ด้วย วิธีของ Scheffe ผลปรากฏว่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มผู้บริหารการศึกษาออกโรงเรียนและ โต๊ะอิหม่าม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และกลุ่มผู้นำท้องถิ่นกับโต๊ะ อิหม่ามแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เช่นกัน

3.2.3 ด้านข่าวสารข้อมูล ในประเด็น "เป็นผู้สนับสนุนให้ประชาชน ได้เรียนรู้และร่วมกันปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง" พบว่าความคิดเห็นของผู้บริหาร การศึกษาออกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และโต๊ะอิหม่ามแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยทีละคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe) ผลปรากฏว่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มผู้บริหารการศึกษาออกโรงเรียนกับผู้นำท้องถิ่น และผู้บริหาร

การศึกษาออกโรงเรียนกับ โຕีะอิหม่าม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ กลุ่มผู้นำท้องถิ่นกับ โຕีะอิหม่าม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เช่นกัน

สำหรับผลการเปรียบเทียบความแตกต่างความคิดเห็นของผู้บริหารการศึกษาออกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และโຕีะอิหม่าม เกี่ยวกับการสนับสนุนของโຕีะอิหม่ามในการพัฒนาโครงการการศึกษาในระบบโรงเรียน นำเสนอเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 18 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารการศึกษาออกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และโຕีะอิหม่าม เกี่ยวกับการสนับสนุนของโຕีะอิหม่ามในการพัฒนาโครงการการศึกษาในระบบโรงเรียนในด้านที่แตกต่างและไม่แตกต่างกัน

ความคิดเห็นของผู้บริหารการศึกษาออกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และโຕีะอิหม่าม ด้านที่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05	ความคิดเห็นของผู้บริหารการศึกษาออกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และโຕีะอิหม่าม ด้านที่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
<ol style="list-style-type: none"> 1. ด้านความรู้พื้นฐานทั่วไป ทุกข้อทุกกระทง 2. ด้านทักษะอาชีพ ทุกข้อทุกกระทง 3. ด้านข่าวสารข้อมูล เฉพาะข้อ 1-9 และ ข้อ 11-14 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ด้านข่าวสารข้อมูล เฉพาะข้อ 10, 15 และ 16

อภิปรายผล

ในการเสนอความคิดเห็นของผู้บริหารการศึกษานอกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และ โตะอิหม่าม เกี่ยวกับบทบาทของโตะอิหม่ามในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษานอก ระบบโรงเรียน ผู้วิจัยพบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารการศึกษานอกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่น และโตะอิหม่าม ส่วนมากใกล้เคียงกัน เพื่อมองเห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น จึงแยกเสนอเป็นด้าน ดังนี้

1. ด้านความรู้พื้นฐานทั่วไป คือ การบริการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่จำเป็นแก่ การดำรงชีวิต เป็นการให้โอกาสแก่ผู้ที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ให้รู้หนังสือไทย โดยเน้น ฝึกทักษะทางการคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ เพื่อให้สอดคล้องกับหลัก การและแนวทางในการพัฒนาคนของรัฐ ที่จะพัฒนาคนให้มีความรู้ มีสติปัญญา มีเหตุผล มีคุณธรรม และวัฒนธรรม มีพลานามัยที่สมบูรณ์ มีทักษะในการประกอบอาชีพ พึ่งตนเองได้ เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม มีความรู้ความสามารถในเทคโนโลยีที่เหมาะสม มีความสำนึกใน ความเป็นคนไทย และเป็นกำลังในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ซึ่งการจัด โครงการด้านนี้จะมีรูปแบบต่าง ๆ ตามความพร้อมและสภาพการณ์ของแต่ละชุมชน ผลการ วิจัยพบว่า บทบาทของโตะอิหม่าม ได้ให้ความสำคัญในการเป็นผู้นำ เสนอแนะ เพื่อให้ เกิดการเรียนรู้ในการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่น มีคะแนนมากที่สุดอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.68$) ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น มีจารีต ประเพณีและวัฒนธรรมแตกต่างไปจากจังหวัดอื่น และยึดมั่นอยู่ในหลักคำสอนทางศาสนาอย่าง เคร่งครัดด้วย (สำนักงานจังหวัดยะลา 2530 : 20-21) และรักพวกพ้องที่นับถือศาสนา เดียวกันอย่างแน่นแฟ้นด้วย (สำนักงานจังหวัดยะลา 2530 : 35) การจะเสนอเทคโนโลยีใหม่ ๆ หรือจัดโครงการบริการด้านการศึกษแก่สังคมมุสลิม ไม่ว่าจะรูปแบบใด หากขัดกับ ประเพณีและวัฒนธรรมทางศาสนาแล้ว จะได้รับการต่อต้านอย่างรุนแรงและไม่ประสบผลสำเร็จ ด้ว สำหรับการให้ความร่วมมือในการให้การศึกษาแก่ประชาชนในชุมชนเพื่อให้อ่านออกเขียน ได้ ให้การสนับสนุนในโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ และการให้ความร่วมมือใน การจัดให้มีอาคารสถานที่เพื่อการศึกษานอกระบบโรงเรียนในท้องถิ่น จะมีคะแนนปานกลาง ($\bar{x} = 3.28, \bar{x} = 3.23, \bar{x} = 3.20$) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโตะอิหม่ามได้ให้ความร่วมมือ

และให้การสนับสนุนในการพัฒนาโครงการการศึกษาในระบบโรงเรียน ด้านความรู้พื้นฐาน ด้วย ซึ่งตรงกับบทบัญญัติในพระคัมภีร์อัลกุรอานที่กำหนดไว้ว่า การแสวงหาความรู้เป็นสิ่งที่มุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติ การศึกษานั้นทางศาสนาได้สนับสนุนให้ศึกษาอย่างไม่มีวันหยุดยั้ง ซึ่งตรงกับหลักการการศึกษาในปัจจุบันที่เรียกว่า "การศึกษาชั่วชีวิต" มุสลิมทุกคนจึงต้องสนใจ การศึกษาหาความรู้ เพื่อใช้ความรู้ดำเนินชีวิต จนถึงกับมีสุภาษิตสอนไว้ว่า "หยดหมึกของ ประชาชนมีค่ามากกว่าหยดเลือดของนักรบ" (ป็น มุหุกันต์ 2513 : 10-16) หากผู้ปฏิบัติงาน ด้านการศึกษาในระบบโรงเรียน ยึดหลักการดำเนินงานตามนโยบายของกระทรวง ศึกษาธิการ ที่ว่า ส่งเสริม สนับสนุนผู้นำทางศาสนา และผู้นำชุมชนให้มาเป็นแกนนำในการ เปลี่ยนแปลง และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพของสังคม (กระทรวงศึกษาธิการ 2529 : 40) เพราะโต๊ะอิหม่ามเป็นผู้นำท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญที่สุด เป็นผู้ที่ชาวบ้านให้การ เคารพนับถือ มีความรู้และประสบการณ์ดีกว่าชาวบ้าน มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมดีกว่า มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่หรือบุคคลภายนอกมากกว่า จึงเป็นตัวเชื่อมที่ีระหว่างชาวบ้านกับ นักพัฒนา และจะเป็นสะพานเชื่อมสิ่งใหม่ ๆ ไปสู่ชาวบ้านด้วย (พิพัฒน์ บุญรัตพันธ์ 2517 : 135) และที่สำคัญคือ โต๊ะอิหม่ามซึ่งเปรียบเสมือนแม่บ้านของสังคมมุสลิมอย่างแท้จริง เป็นเสมือนฝ่ายบริหารขององค์กรที่มีอิทธิพลมาก ทั้งอิทธิพลโดยตรงและอิทธิพลแฝงที่สามารถ ชักจูง ชี้ตันทายชีปลายเป็น และกำหนดความเป็นไปให้แก่ชุมชนได้ เพราะสังคม มุสลิมนั้นเคร่งครัดต่อหลักคำสอนทางศาสนามาก โต๊ะอิหม่ามถือว่าเป็นตัวแทนของศาสนาที่สำคัญที่สุดที่สังคมมุสลิมทุกคนต้อง "ตามและให้ความสำคัญ" นอกจากนี้โต๊ะอิหม่ามยังสนับสนุน โดยการให้ใช้ศาสนาสถานเพื่อเป็นที่ดำเนินการทางการศึกษาในระบบโรงเรียนได้ด้วย (ซี = 3.29) ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผู้ปฏิบัติงานด้านการศึกษาในระบบโรงเรียน ทั้งของรัฐบาล และเอกชนควรสนใจ เพราะศาสนาสถานของศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีถึง 1,295 แห่ง บางแห่งมีอาณาบริเวณอาคารสถานที่ที่เหมาะสม กว้างขวางพอและเป็นที่รวม ประชาชนอยู่แล้ว ซึ่งบางมัสยิดอาจใช้ในอาคารมัสยิด แต่บางที่อาจสร้างอาคารขึ้นมาใหม่ ภายในมัสยิดนั้น ทั้งใช้เป็นสถานที่อบรมหรืออภิปราย ถกปัญหาหลังเวลาละหมาด หรือการจัดเป็นครั้งคราว และใช้เป็นที่พักอาศัยคนคว่ำในรูปห้องสมุด (เสาวนีย์ จิตต์ทวมวด 2527 : 14 - 15) ซึ่งสถานที่เหล่านี้สามารถใช้เป็นที่ดำเนินการทางการศึกษาในระบบโรงเรียน ด้านความรู้พื้นฐานและด้านอื่น ๆ ได้ดี หากไม่ขัดกับประเพณีและวัฒนธรรมของสังคมมุสลิม

สำหรับการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการให้ความรู้ด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนแก่ประชาชนในชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.04$) ซึ่งเป็นการยืนยันได้คือว่าโต๊ะอิหม่ามเป็นผู้นำท้องถิ่นที่เป็นตัวจักรที่สำคัญ (Principal agent) ในการพัฒนาหมู่บ้านที่มีอิทธิพลมาก และเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคง (Stabilizing factor) ให้แก่หมู่บ้าน (พัฒนา บุญรัตพันธ์ 2517 : 136)

สำหรับการให้การสนับสนุนในการจัดให้มีการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับ 5 ที่ผู้บริหารการศึกษานอกโรงเรียน ผู้นำท้องถิ่นและโต๊ะอิหม่าม เห็นว่าโต๊ะอิหม่ามยังให้ความร่วมมือหรือสนับสนุนน้อยมาก อยู่ในระดับน้อย ($\bar{x} = 2.17$) นั้นอาจเป็นเพราะการจัดการศึกษาประเภทนี้ยังไม่ลงไปสู่ชนบท ยังคงจำกัดอยู่แต่ในตัวเมือง รูปแบบและวิธีการดำเนินงาน โต๊ะอิหม่ามจึงเข้าใจไม่ทราบชัด จึงให้การสนับสนุนน้อย สมควรจะดำเนินการบริหารให้ทั่วถึง เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้แก่ผู้พลาดโอกาส และส่งเสริมให้ชาวไทยมุสลิมได้มีโอกาสทางการศึกษาสูงขึ้นด้วย

2. ด้านทักษะอาชีพ จากการที่รัฐาลมีวัตถุประสงค์ในการขยายการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อปลูกฝังให้ประชาชนเป็นพลเมืองดี มีอาชีพ รู้จักคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ทำประโยชน์แก่สังคม และอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นอย่างมีสันติสุข (กระทรวงศึกษา 2529 : 23) จึงได้มีการจัดโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อฝึกวิชาชีพในหลายรูปแบบ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการ ความจำเป็น ความสะดวกของประชาชน มีระยะเวลาการฝึกอบรมที่จัดบริการทั้งระยะสั้น สามารถนำความรู้ไปใช้ได้เลย และหลักสูตรระยะยาว ซึ่งเป็นการฝึกทักษะความชำนาญ เสริมเติมเต็มในอาชีพให้แก่บุคคลทุกเพศทุกวัย ได้มีอาชีพทำรายได้ให้แก่ตน และประเทศชาติต่อไป

โดยเฉพาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะมีหลักสูตรสำหรับฝึกทักษะทางอาชีพแก่ราษฎรในหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตัวเอง และหลักสูตรพิเศษสำหรับฝึกสตรีมุสลิมภาคใต้ เป็นต้น (โมห์หมัค อับดุลกาเดร์ 2530 : 68) ซึ่งอาชีพเหล่านี้ โต๊ะอิหม่ามก็ให้ความร่วมมือและสนับสนุนด้วยดี เพราะโครงการวิชาชีพเหล่านั้นไม่ขัดกับประเพณี วัฒนธรรมและหลักศาสนาของสังคมมุสลิม ซึ่งตรงกับผลวิจัยที่พบว่า บทบาทของโต๊ะอิหม่ามที่เป็นผู้ช่วยชี้แนะให้มีการประกอบอาชีพตามความรู้ ความสามารถโดยสุจริตและยุติธรรมมีคะแนนมากที่สุด และ

อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.64$) เพราะชาวไทยมุสลิมได้ถือปฏิบัติของศาสนาเป็นธรรมเนียมของชีวิต (Code of Life) หรืออีกนัยหนึ่ง ชีวิตความเป็นอยู่ขึ้นอยู่กับบัญญัติของศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด (อารง สุทธศาสตร์ 2519 : 134 - 144) จึงมุ่งให้ทุกคนมีคุณธรรม คือ ความซื่อสัตย์ สุจริตและยุติธรรมในการประกอบอาชีพ ชีวิตประจำวัน รองลงมาคือ เป็นผู้ชี้แนะบอกทิศทางแก่ประชาชนในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมของท้องถิ่น อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.19$) ซึ่งโต๊ะอิหม่ามก็ต้องการให้ประชาชนมีอาชีพที่เหมาะสมอยู่ที่กินดี ไม่เดือดร้อนในชีวิตประจำวัน เพราะเมื่อทุกคนมีอาชีพดี จะเกิดมีรายได้แก่ตนและครอบครัว จึงเป็นช่องทางที่จะส่งเสริมพัฒนาโอกาสทางการศึกษาเล่าเรียนทั้งแก่ตนเองและบุตรหลาน และในที่สุดจะมีทัศนคติที่ดีมากขึ้นด้วย (อุทัย หิรัญโต 2521 : 257) ที่น่าสนใจคือ การให้การสนับสนุนในการฝึกอบรมวิชาชีพพระยะสันในโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียนตามความสนใจหรือความต้องการของประชาชน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.05$) ซึ่งแสดงว่าโต๊ะอิหม่ามมิใช่เพียงแต่สนับสนุนจะให้การศึกษาแก่ทางศาสนาอิสลามอย่างเดียว ยังสนใจและให้การสนับสนุนด้านอาชีพต่าง ๆ แก่ประชาชนด้วยเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนที่บัญญัติไว้ในคัมภีร์อัลกุรอานที่ว่า ให้มุสลิมทุกคนต้องศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมที่จำต้องศึกษาทางโลกก็เพื่อให้มีความรู้ ความชำนาญในวิชาชีพสาขาต่าง ๆ เพื่อจะได้สามารถประกอบอาชีพและดำรงตนอยู่ในโลกนี้ด้วยความผาสุก และจำต้องศึกษาทางธรรมก็เพื่อให้มีความรู้เกี่ยวกับศาสนา จะได้ประกอบศาสนกิจได้ถูกต้อง ตั้งตนอยู่ในศีลธรรมอันดีสามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้ดี (เวียง สาครสินธุ์ 2511 : 93-94)

3. ด้านข่าวสารข้อมูล เพื่อให้การจัดการศึกษาเอื้อต่อการปฏิบัติ สอดคล้องต่อความเป็นจริง สนองต่อความต้องการของสังคม แก่วิกฤติการณ์ทางการศึกษาที่ไม่ครบวงจร ให้มีการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต รัฐจึงกำหนดเป็นเป้าหมายสำคัญที่จะจัดกิจกรรมด้านข่าวสารข้อมูลขึ้น เพื่อเป็นการศึกษาที่มุ่งให้ความรู้ข้อมูลข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์แก่ประชาชน โดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ วารสาร วิทยุ โทรทัศน์ จึงไม่จำเป็นต้องจัดเป็นชั้นเรียน เป็นแต่จัดให้มีห้องสมุดประชาชน ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน การจัดนิทรรศการ การอภิปราย การจัดรายการวิทยุโทรทัศน์ เป็นต้น นับเป็นการศึกษาที่ส่งเสริมให้ประชาชนเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง อันจะก่อให้เกิดความรู้แล้วนำไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต และการทำงานของตนได้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา 2528 : 335)

เพราะการจัดการศึกษาคตามรูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนประเภทนี้ เป็นการ
 จัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมคนให้รู้จักคิดเป็นทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น สามารถตัดสินใจเลือก
 กระทำและปฏิบัติด้วยตนเอง ตลอดจนส่งเสริมให้คนได้พัฒนาตัวเองให้สอดคล้องกับสภาพ
 สังคม ชุมชนที่มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาด้วย (ชลทิศย์ เอี่ยมสำอางค์
 และสุมาลี สังข์ศรี 2528 : 105) เป้าหมายหลักของการจัดโครงการการศึกษานอก
 ระบบโรงเรียน ด้านข่าวสารข้อมูลทุกรูปแบบ "ก็เพื่อให้ประชาชนได้ทราบข่าวสารและความ
 รู้ต่าง ๆ ช่วยส่งเสริมการอ่านและการป้องกันการลืมนั่งสือ ส่งเสริมให้มีนิสัยรักการอ่าน
 เป็นการปลูกฝังประชาธิปไตย เป็นที่พบปะสนทนากัน ตลอดจนต้องการให้เกิดความรู้สึกว่า
 อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นต้น เป็นสมบัติประจำหมู่บ้านของตนเองอย่างแท้จริง
 (อรพินท์ วิบูลย์พันธ์ 2518 : 48) และด้วยเหตุที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีประเพณี
 วัฒนธรรม และศาสนาต่างไปจากส่วนใหญ่ของประเทศ การส่งเสริม พัฒนาและจัดบริการ
 การศึกษาที่ถูกต้องเป็นธรรม เข้ากับสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรมและประเพณี จึงเป็น
 ปัจจัยสำคัญยิ่ง ที่เป็นผลต่อการกำหนดเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความคิดเห็น ความเชื่อที่ผิด ๆ
 เพื่อให้เกิดสัมมาทิฐิ และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ ซึ่งกระบวนการทั้งปวงนี้ผู้นำท้องถิ่นที่
 สำคัญคือ โต๊ะอิหม่าม เป็นผู้นำชุมชนที่เป็นตัวเชื่อม มีบทบาทสำคัญในการชักจูงให้ประชาชน
 เข้าร่วมยอมรับ สร้างสรรค์ความเจริญให้เกิดขึ้น ซึ่งตรงกับที่ สมชัย รักวิจิตร (2514
 : 133) ได้ทำการวิจัยพบว่า ประมาณ 70 % ของผู้นำ และประมาณ 7 % ของผู้ที่
 มิได้เป็นผู้นำ แสดงเจตนารมณ์ที่จะเชื่อฟังคำสั่งของผู้นำบางคนโดยปราศจากเงื่อนไขใด ๆ
 ทั้งสิ้น แม้ว่าการกระทำนั้น ๆ อาจมีอันตราย ประสบความยากลำบาก หรือจะต้องเสีย
 เงินเสียทองก็ยอมทำตามโดยดี ซึ่งตรงกับผลวิจัยที่พบว่าโต๊ะอิหม่าม "เป็นผู้นำเพื่อชักจูง
 หรือช่วยแนะนำประชาชนให้ช่วยกันรักษาสถานที่หรือสิ่งของที่เป็นของส่วนรวม" มีคะแนนมาก
 ที่สุด ($\bar{x} = 3.69$) อยู่ในระดับมาก แสดงว่าโต๊ะอิหม่ามเป็นผู้นำทางศาสนา ที่รักและ
 ห่วงแทนสาธารณะสมบัติ มีความบริสุทธิ์ใจ เป็นประโยชน์ของส่วนรวม โดยมุ่งให้ทุกคน
 ยึดถือจนเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ซึ่งมีพระมหากษัตริย์ กฎหมายและธงชาติ เหมือนกับคนไทย
 อื่น ๆ ทั่วไป (กรมการปกครอง ม.ป.ป. : 111) รองลงมาคือ เป็นผู้สนับสนุนให้
 ประชาชนได้เรียนรู้และร่วมกันปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง ($\bar{x} = 3.60$) ซึ่งอยู่ใน
 ระดับมากเช่นกัน ด้วยเหตุที่ชาวไทยมุสลิมมีความเคร่งครัดในการนับถือศาสนาเป็นทุนอยู่แล้ว

โตะอิหม่ามจึงส่งเสริมให้มีความรักกันแค่นั้นเกิด หรือบ้านเมืองที่ตนอยู่อาศัย ซึ่งตรงกับหลักในคัมภีร์อัลกุรอานที่บัญญัติไว้ว่า "สุเจ้าทั้งหลายอย่าก่อความเสียหายขึ้นในแผ่นดิน การรักบ้านเกิดเมืองนอนนั้นเป็นส่วนหนึ่งในการศรัทธามั่นในองคัลเลาะห์" (อุทัย หิรัญโต 2521 : 51) และประเด็นที่น่าสนใจคือ "เป็นตัวแทนของชาวไทยมุสลิมที่จะแถลงข้อเท็จจริงเพื่อความเข้าใจคือกัณฑ์ระหว่างรัฐและประชาชน" ($\bar{x} = 3.49$) อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งตรงกับผลวิจัยของ เสาวนีย์ จิตต์หมวก (2527 : 57) ที่ว่า โตะอิหม่ามนอกจากมีความรู้ยั้งดีและปฏิบัติศาสนบัญญัติแล้ว ยังเป็นผู้นำชุมชนหรือสังคมด้วย หากเกิดมีปัญหาคือข้อขัดแย้งหรือความไม่เข้าใจต่าง ๆ โตะอิหม่ามจะเป็นตัวแทนสังคมมุสลิมได้ดี สำหรับ "การเผยแพร่ความรู้และข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์ และทันต่อเหตุการณ์แก่ประชาชน" และ "ช่วยเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลที่ถูกตัดจากรัฐไปสู่ประชาชน" ($\bar{x} = 3.22, \bar{x} = 3.18$) เพราะกระบวนการศึกษาหรือการบริการทั้งมวลตามรูปแบบโครงการการศึกษาในระบบโรงเรียน เป็นการให้ความรู้สำหรับชีวิตอย่างต่อเนื่อง ซึ่งตรงกับหลักอิสลามศึกษาที่ว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นแนวคิดของอิสลาม มุสลิมที่คตินั้นจะพอใจกับความรู้อยู่แล้ว ความรู้จะกว้างขวางและลึกซึ้งขึ้นเรื่อย ๆ ตามกาลสมัย เราจึงหยุดไม่ได้ จะคิดว่าเรารู้ทุกอย่าง รู้พอแล้ว ไม่จำเป็นต้องศึกษานั้นผัดผ่อน และการศึกษานั้นไม่ใช่ต้องอยู่ในโรงเรียนเสมอไป นอกโรงเรียนก็ศึกษาได้ ศึกษาด้วยการอ่าน การฟัง การอภิปราย การประชุม การอบรมหรือสัมมนาต่าง ๆ (โมห์หมัค อับดุล-กาเคร์ 2530 : 208) ซึ่งข่าวสารข้อมูลหรือความรู้ทั้งมวลนั้น จะเป็นการเสริมสร้างพุทธิปัญญาแก่บุคคล ช่วยพัฒนาความรู้ ความคิด มีความสามารถที่จะปกป้องผลประโยชน์ สิทธิ ความเสมอภาค และสิ่งพึงมีพึงได้โดยความยุติธรรม ไม่ตกเป็นเหยื่อของการเอารัดเอาเปรียบในรูปแบบต่าง ๆ สามารถขจัดความแคลงใจ ทราบข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ทำให้เกิดสัมมาทิสฺและพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองและสังคมได้ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงจำเป็นต้องเร่งรัดพัฒนาโครงการการศึกษาในระบบโรงเรียน ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ทุกรูปแบบ ให้สัมพันธ์ต่อเนื่องกัน มีการกำหนดแผน โครงการ การดำเนินงานในทุก ๆ ด้านให้ประสานสอดคล้องกับความต้องการ ความจำเป็นของชีวิต ความเป็นอยู่ของท้องถิ่น และสร้างความสามารถในการอาชีพ ที่เหมาะสมกับ ทรัพยากรและการพัฒนาในท้องถิ่นก็นำมาพิจารณาประกอบ เพื่อหารูปแบบการดำเนินการเพื่อคุณภาพชีวิตของประชาชนได้ถูกต้อง

เหมาะสมยิ่งขึ้น (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ม.ป.ป. : 20) ทั้งนี้ เพื่อมุ่งใช้กำลังเงินงบประมาณ คน และวัสดุอุปกรณ์ ที่มีอยู่อย่างจำกัด ในการแก้ปัญหาการศึกษาให้ถูกจุด ตามลำดับความสำคัญเร่งด่วน อันจะบังเกิดผลดีในการพัฒนาโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ใต้ในที่สุด จะเกิดสันติสุข และสันติภาพอันถาวรต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการร่วมมือประสานงานกันระหว่างศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนหรือผู้ปฏิบัติงานโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียน กับผู้นำท้องถิ่น หรือโต๊ะอิหม่าม
2. ควรจัดให้มีการสัมมนาเกี่ยวกับบทบาทของโต๊ะอิหม่าม ในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในด้านที่แตกต่างกัน หรือด้านอื่นที่น่าสนใจ โดยมีโต๊ะอิหม่ามและเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องเข้าร่วมด้วย
3. ควรมีการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ในการจัดบริการโครงการที่สอดคล้องกับสภาพแต่ละท้องถิ่น
4. ควรเร่งปรับปรุงกลไกการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในระดับท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาระดับท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเองอย่างแท้จริง
5. ควรจัดส่งข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์ และทันต่อเหตุการณ์ให้แก่โต๊ะอิหม่าม ผู้นำท้องถิ่น ประชาสัมพันธ์ หรือที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้มากกว่าที่เป็นอยู่
6. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัด หรือผู้รับผิดชอบงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรประชาสัมพันธ์หรือหาวิธีการ เพื่อให้โต๊ะอิหม่าม ผู้นำท้องถิ่น และประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ทราบ ยอมรับ และเห็นประโยชน์ให้มากกว่าที่เป็นอยู่

7. ศึกษาบทบาทของใต้ครู คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ผู้ใหญ่บ้าน หรือกำนันในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียน หรือโครงการพัฒนาอื่น ๆ

8. ศึกษาความต้องการ หรือรูปแบบกิจกรรมในการจัดการด้านการศึกษาอกระบบโรงเรียน สำหรับจังหวัดชายแดนภาคใต้

9. ศึกษาปัญหาอุปสรรคของโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียน หรือโครงการอื่น ๆ ที่จัดการเพื่อพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย